

הנהגת שבט לוי

הרב ידידיה שביב

עובדת נטילת מושכות הנהגה על ידי כהנים מבית חשמונאי בזמן גזירות היוונים מעלה את שאלת היחס בין הנהגה של שבט לוי, הנמצא כבר בתחילת היותנו לעם, להנהגה של שבט יהודה שמתבטאת בזרע בית דוד. מתוך הבנת המהות של שתי סוגי הנהגות אלו, נבין למה צריך את שני סוגי הנהגות האלה בעם ישראל, ונבין מדוע דווקא בחנוכה החשמונאים הם אלו שמטוררים את המרד.

הנהגה ובית חשמונאי

בעם ישראל ישנה חלוקת מעמדות ועל פיהן חלוקת תפקידים. "עשרה יוחסין עלו מבבל, כהני, לויי, ישראלי, חללי, גרי, וחרורי, ממזרי, נתיני, שתוקי, ואסופי" (קידושין סט, א). אדם מישראל נולד עם ייחוס מסוים שיש לו השלכות על תפקידו, בחירת בת זוגו ועוד.

ישנו מעמד נוסף בעם ישראל וגם הוא מולד, מעמד המלוכה, מלכות בית דוד. לאורך ימי בית ראשון, ה' מקיים את הבטחתו לדוד ורק צאצאיו מולכים¹. חלק מהמלכים מולכים למרות רשעותם. המשכיות זו של מלכות בית דוד בולטת על רקע מלכות ישראל שעוברת מרידות והפיכות רבות. מעמד המלוכה של בית דוד ממשיך הלאה גם לאחר חורבן בית שני.. לעומת זאת, בימי בית שני המלוכה עוברת לידיהם של החשמונאים שהם כוהנים בני שבט לוי. הם אלה שמורדים ביוונים, מנהלים מבצעים צבאיים ומובילים את עם ישראל לניצחון פלאי. לאחר הניצחון וגירוש היוונים הם מנהיגים את עם ישראל במשך 103 שנים.

יש לבאר מדוע המרד נעשה דווקא על ידי החשמונאים, אשר היו כהנים משבט לוי. לכאורה היה מצופה שהנהגת ההתקוממות והמרד בעם ישראל כנגד היוונים יהיו צאצאים מזרע מלכות בית דוד, משבט יהודה.

¹ להוציא שש שנים בהן מולכת עתליה: מלכים ב פרק י"א.

לא יסור שבט מיהודה

מלכות בית דוד אינה תלויה בישיבה בארץ או בעצמאות מדינית. ההנהגה אמנם משנה את פניה בהתאם למציאות הגלותית אך ההמשכיות בהנהגת שבט יהודה נשמרת. ניתן לראות זאת במקור הבא (סנהדרין ה, א):

אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטרא לישקול רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל לשקול רשותא מבי ריש גלותא. פשיטא מהכא להכא ומהתם להתם ומהכא להתם מהני דהכא שבט והתם מחוקק כדתניא (בראשית מט, י) לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים.

אדם הבא לדון דין ורוצה שאם יטעה ייפטרו אותו מנזקים שנגמרו מטעויות בדין חייב לבקש רשות מריש-גלותא. הגמרא למדה מן הפסוק "לא יסור משבט יהודה" שהמלוכה חייבת להיות דווקא מתוך שבט יהודה. הגמרא מחדשת שדין זה תקף גם בבבל. גם בגלות יש כח למנהיגים, למרות היותם תחת עול הגויים, לתת רשת ביטחון לדיינים שדנים דין בחו"ל. ובנוסף לכך, לגמרא פשוט שהכוח שיש לדיינים בבבל גדול מהכוח שיש להם בארץ ישראל והיקף הרשאתם כולל גם את הדיינים העולים לארץ ישראל².

נמצא, שההנהגה בבבל ובארץ ישראל בפועל היא כולה שייכת למלכות בית דוד. הן ריש גלותא והן "בני בניו של הלל", המייצגים את המלוכה בעם ישראל מיוחסים לדוד המלך אשר משבט יהודה.

עונש החשמונאים

הרמב"ן על הפסוק "לא יסור שבט מיהודה" (בראשית מט, י) מאריך מאוד בעניין זה, וכך הוא כותב:

ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה, ולא ימשול אחד מאחיו עליו... ולפי דעתי היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה, והם היו סומכים על דבר אחיה השילוני הנביא שמשח לירבעם ואמר ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים (מ"א יא לט). וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך ולא היו חוזרים אל מלכות יהודה עברו על צוואת הזקן ונענשו בהם, וכמו שאמר הושע (ח ד) הם המליכו ולא ממני.

וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב. ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום. ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים

² בגמרא נחלקו רש"י ותוס' מדוע כוחם של הדיינים בבבל גדול יותר. עפ"י רש"י הסיבה לכך היא שריש גלותא יונק את כוחו שלטונו ממלכי פרס ולעומתו נשיא בארץ ישראל, מעמדו הוא כראש ההנהגה הדתית, והוא בעל שררה מועטת. עפ"י התוס' עדיפותם של ראשי הגלות שבבבל נובעת מהיותם צאצאים של בית דוד לעומת הנשיאים שבארץ ישראל שבאים מהנקבות של בית דוד

ונצטוו (במדבר יח ז) תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם, ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת השם.

בית חשמונאי היו צדיקי עליון וחסידים גדולים, הם הצילו את עם ישראל, ובכל זאת נכרתו כולם בעוון הזה.³ ומהו אותו עוון נוראי של בית חשמונאי? "לא יסור שבט מיהודה", יש שבט אחד ששייך למלוכה בעם ישראל, שבט יהודה. ובית חשמונאי לקחו את המלוכה והנהיגו ובכך עברו על ציווי זה.

רמב"ן מסביר את חטאם של החשמונאים עפ"י הכלל שדרכיו של ה' הם מידה כנגד מידה. עפ"י עונשם ניתן להסביר את חטאם. הם כביכול עשו מה שעשה הורדוס, הם היו עבדים ביחס לשבט יהודה, והם אוחזים בהנהגה על עם ישראל כשבט יהודה ישנו. על כן, מידה כנגד מידה, קם עבדם והכרית את זרעם. מרכזיות מלוכת שבט יהודה הינה משמעותית ביותר עד כדי כך שראויים בית חשמונאי להיענש כל כך קשה בעבור לקיחתם את המלוכה מידי שבט יהודה.

רמב"ן מתייחס גם לכך שכל אחד צריך לשמור על התפקיד שלו. כהנים צריכים לעבוד את ה' ולא למלוך.⁴

רמב"ן לא מתעלם מכך שמדובר בתקופה קשה בה היוונים פוגעים תרבותית בעם ישראל. אותם חסידי עליון לא יושבים מנגד ומחליטים לגאול את עם ישראל מתרבות יוון. הם זוכים לניסים ולגושפנקא אלוקית על מעשיהם, אך המעשה החמור שלהם היה שהם לא פינו את ההנהגה לשבט יהודה לאחר שהם סיימו את מלחמתם ביוונים, אלא המשיכו למנות מלכים מטעמם להנהגת העם.

הנהגת שבט לוי

גאולת עם ישראל ע"י החשמונאים היא לא מקרית. דווקא הם אלה שראויים לעורר את המרד הזה. ננסה להבין את מקומו של שבט לוי כמנהיג בעם ישראל ואיזה סוג הנהגה הוא מוביל. בראשית דרכו של עם ישראל עמדו בראש ההנהגה דווקא יוצאי שבט לוי. משה בראש ועמו אהרון ומרים. קדם להם אביהם עמרם שהיה גדול הדור.⁵

על ההנהגה של שבט לוי ניתן ללמוד מהשיח המתנהל בין עמרם לבתו הבכורה, מרים לאחר גזירת פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכהו" (שמות א, כ"ב):

וכשראה פרעה שהם רבים גזר על הזכרים, הדא הוא דכתיב: ויאמר מלך מצרים למילדת העבריות. מי הם? רב אמר: כלה וחמותה - אלישבע בת עמינדב ויוכבד. ושמואל בר נחמן אמר: אשה ובתה - יוכבד ומרים... פועה - שהופיעה פנים כנגד אביה עמרם, שהיה ראש סנהדרין באותה שעה. כיון שגזר פרעה ואמר: כל הבן הילוד היארה תשליכהו, אמר עמרם: ולריק ישראל שוכב את אשתו? מיד הוא הוציא את אשתו יוכבד ופירש את עצמו ממנה, ועמד וגרש את אשתו כשהיא מעוברת ג' חדשים. ועמדו כל ישראל וגרשו נשותיהם. אמרה לו בתו: אבא, גזרתך קשה משל פרעה. פרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות. פרעה הרשע, ספק גזרתו קיימת, אבל אתה צדיק וגזרתך

³ מוות אכזרי כ"כ שבו הורדוס העבד מכלה את כל זרע החשמונאים הוא מוות שבו נענשו חלק מבתי מלכי ישראל שהכבידו בחטאם. קשה מאוד למצוא הקבלה בין חסידי עליון כחשמונאים לבין אותם מלכים שהרשיעו בע"ז ובשפ"ד.

⁴ כשם שמלך מבית דוד צריך למלוך ולא לעבוד בבית המקדש. עיין דברי הימים ב פרק כ"ו בעונשו של עזריהו בצרעת משום שרצה להקטיר קטורת למרות הפצרות הכהנים.

⁵ עפ"י סוטה דף י"ב ע"א.

מתקיימת. עמד הוא והחזיר את אשתו. עמדו כל ישראל והחזירו נשותיהן. הרי פועה - שהופיעה פנים כנגד אביה (שמות רבה, פרשה א, פסקה י"ג).

מרים עומדת בשורשה של גאולת מצרים. הגאולה מתחילה במרים עוד לפני לידתו של משה. היא זו שגורמת לכך שמה יבוא לעולם. היא מסתכלת בעיניים הרבה יותר עמוקות ממה שרואה עמרם. ואומרת לאביה, שיש דברים שאולי לא נתפסים בשכל, אבל אנחנו צריכים להיות אנשי אמונה, ולעורר את הכוחות מבפנים. מרים היא בעלת אומץ בלתי נתפס. ילדה בת שש שמופיעה פנים כנגד אביה, גדול הדור. זהו כוחה הגדול של מרים שממשיך לזרעה. ההקרבה שלה למען עם ישראל, למען הנצח, למען קיום דבר ה'.

נקודה נוספת, מרים לאחר נבואתה לעמרם דואגת שתהיה המשכיות, "ותצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו" (שמות ב, ד). אין זה סתם מעשה, היא צריכה לראות האם נבואתה התקיימה או לא. אין היא מאמינה בלבד, אלא פועלת עם ציפייה ובטחון לקיום נבואתה. מרים חדורת אמונה שדבר ה' יקום, לכן, עוד במצרים, היא לוקחת את התוף איתה, ואתו היא תרקוד לאחר קריעת ים סוף ותסחוף אחריה את כל הנשים בתופים ובמחולות. (שמות ט"ו, כ)

פעולה בסגנון החיים

הרב קוק בספרו "אדר היקר" (עמ' לה-לו) מכנה את הכוח הזה של ההנהגה המופיע אצל מרים בפרט ובשבט לוי בכלל, כעדיף מכוח הדיבור והדרשות:

"חכם גדול אחד גאון בתורה, צדיק במעשיו וישר במדותיו, יפעול במהלך חייו ובהשפעתו, היוצאת ע"פ רוב דווקא בלי שום כונה מצדו, הרבה יותר מאלפי מאמרים ודרשות מלהיבות. אמנם ראויים הם המכשירים להתקבל בתור כלים עוזרים, הכוח הספרותי והשפעת הדרשה ראויים הם תמיד להיות מתלויים אל השפעת החיים עצמם ולהיות גם כן עולים ומתפתחים באותה המידה הנאותה לשכלל את החיים, להכשיר את הלבבות, לישר את העקמומיות שבהם ולטהר את הדעות ואת המידות, לכוון לבן של ישראל לאביהם שבשמים, אבל כוח ההכרעה צריך שיהיה תמיד בסגנון החיים עצמם."

הרב קוק אומר כוח החיים גדול מכוח הדיבור. הדיבור הוא הראש. מנהיג נקרא דבר. אבל יש גם לב. הלב מזרים את הדם לכל הגוף ומעורר את האברים כולם לעשייה. עכשיו מוכן למה בזכות מרים זכו ישראל לבאר. במרים מופיע כוח המים, כוח שקיקת החיים וחיבור השמחה לחיים, המבוטא על ידי המחולות והתופים. אהרון גם הוא "אוהב שלום ורודף שלום", עוסק בחיבור שבין איש לרעהו "ומקרבן לתורה". זן הסיבה שאבני החושן המסמלים את עם ישראל מונחים על ליבו של אהרון.⁶ אנו מוצאים דווקא את שבט לוי בהנהגה של עם ישראל. מדובר על בחירה אלוקית. כיצד הדבר מסתדר על "צוואת הזקן" עליו מדבר רמב"ן "לא יסור שבט מיהודה"? נוסף ונאמר, שגם בהמשך הדרך אין מנהיג שמלכד את כל העם חוץ מיהושע שיונק את כוחו ממה שיש ושמאל משבט לוי.

⁶ תכונה זו של מרים, העיסוק בהמשכיות של עם ישראל למרות חוסר ההיגיון בדבר יכול לבאר אירוע אחר בחייה. החטא היחיד שמיוחס למרים הוא חטא לשון הרע. מרים לא מדברת לשון הרע על משה בגלל שהיא ממעיטה בערכו. היא פשוט נזכרת באירוע שחוותה לפני 80 שנה, והיא לא מוכנה לקבל מצב שבו איש יעזוב את אשתו ולא משנה מה הרקע.

⁷ משה שונה מאחיו, מרים ואהרן מפני שהוא יוצא מהמסגרת הפרטית שלו ובהיותו שקול כנגד עם ישראל כולו הופך להיות הצינור להורדת התורה מהשמים לארץ

ייחוסם של שבטי יהודה ולוי

ספר דברי הימים הוא הספר בעל טווח הזמן הארוך ביותר, הוא מתחיל מאדם הראשון ומסתיים בסוף ימי בית ראשון. תקופה של 3300 שנה. בפרק א' מובאים סדרי התולדות האוניברסאליים, החל מאדם הראשון עד האלופים בני עשיו, עשרים וארבעה דורות. פרק ב' מתחיל לסקור את תולדותיהם של בני ישראל. הסדר אינו כרונולוגי אלא סדר של חשיבות, לכן פותחים ביהודה המנהיג. כמעט שלושה פרקים עוסקים במשפחות שבט יהודה, למעלה ממאה פסוקים. אחריהם מספר פסוקים על משפחות שבט שמעון, הצמוד אליהם בנחלה, ולאחריהם משפחות ראובן וגד עם מספר פסוקים מזערי. בפרק ה' פסוק כ"ז עוברים לדבר על שבט לוי, וגם כאן באה אריכות גדולה עד לקראת סוף פרק ו'. לאחר מכן מוזכרים בקצרה שאר השבטים. ניכר שספר דברי הימים נכתב עם דגש על משפחות מסוימות. בפרק ט' לאחר אזכורם של שבט בנימין מוזכר שאל בהקשר אחר מפלתו בידי פלשתים. המשך הספר עוסק בדוד, שלמה וממלכת יהודה. הפירוט הרב במשפחות יהודה ולוי, בא לציין את שני השבטים כמיוחדים בעם ישראל. יש חשיבות לעסוק בכל אחד מהשמות הללו. אין אנו עוסקים רק בשמות אלא בעיקר במהויות, בתוכן ובאיכות של השמות שנמצאים פה.

שבט יהודה

נתבונן בפסוקים בדברי הימים-א, פרק ב', פס' ט-כ"א המדברים בצאצאי יהודה, פרץ הוא בנו הבכור של יהודה, חצרון הוא בנו בכורו של פרץ. לחצרון יש שלושה בנים: ירחמיאל, רם וכלובי. פותחים דווקא בבן השני רם, שבנו הוא עמינדב שממנו יוצא נחשון נשיא שבט יהודה, הפסוקים ממשיכים בכך שנחשון הוליד את שלמא, שלמא את בועז, ובועז את עובד עד דוד המלך. הפסוקים שלאחר מכן מדברים על כלב בן חצרון, הבן השלישי: "וְכָלֵב בֶּן־חֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֵת יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בְנֵיהָ יִשָּׁר וְשׁוּבָב וְאַרְדֹּן. וְתַמָּת עֲזוּבָה וַיִּקַּח לוֹ כְּלָב אֶת אֶפְרַת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר. וְחוּר הוֹלִיד אֶת אוּרִי וְאוּרִי הוֹלִיד אֶת בְּצַלְאֵל" (ב, י"ח-כ). פסוק יח' קשה. ברישא עזובה מוזכרת כבתו של כלב: "הוליד את עזובה". לאחר מכן כתוב: "ואלה בניה" משמע היא אשתו. הפסוק הבא מחזק את הסיפא. לאחר מותה של עזובה לוקח כלב אשה אחרת, משמע, היא אשתו. ורק בסוף מוזכר ירחמיאל הבכור: "וַיְהִי בְנֵי יִרְחֻמְאֵל כְּכֹר רָם וּבִוְנָה וְאַרְנָן וְאַצֹּם אֶתְיָה. וַתְּהִי אִשָּׁה אֶתְרַת לִירְחֻמְאֵל וְשָׁמָּה עֲטָרָה הָיָה אִם אוֹנָם. וַיְהִי בְנֵי רָם כְּכֹר יִרְחֻמְאֵל מַעֲצָן וְיִמִּין וְעֶקֶר. וַיְהִי בְנֵי אוֹנָם שְׁמִי וַיְדַע וּבְנֵי שְׁמִי נָדָב וְאַבְיִשׁוּר" (שם, כ"ה-כ"ח). מכל מקום, ראינו שני דברים בדברי הימים: האחד דגש רב על משפחות יהודה ולוי. השני, משפחת יהודה מסודרת לפי חשיבות ולא לפי סדר הגילים. ברור מדוע רם קודם לשאר האחים, שהרי ממנו יוצא דוד המלך. אך מדוע כלב מקדים את ירחמיאל הבכור?

עזובה זו מרים

בגמרא במסכת סוטה (יא, ב) כתוב כך:

”וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמַּיִלְדוֹת אֶת הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים” (שמות א, כ”א), רב ושמואל חד אמר בתי כהונה ולויה וחד אמר בתי מלכות. למאן דאמר בתי מלכות דעביד נמי ממרים קאתי, דכתיב ותמות עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתביב (שמואל-א י”ז, י”ב) ”וַיָּדוּד בֶּן אִישׁ אֶפְרַתִּי הֵנָּה מִבֵּית לָהֶם וְהוֹדָה”.

”וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים” מוסב על שתי המיילדות ששם האחת שפרה שם השנייה פועה, הקב”ה רואה את מעשיהן ועושה להם בתים. רב ושמואל מבררים מה הם אותם בתים שהם בונים. שפרה היא יוכבד. ופועה היא מרים. בתי כהונה ולויה, היינו משה ואהרן. בתי מלכות, כפי שרש”י מסביר, דוד המלך שיוצא ממרים. הגמרא הזאת בעייתית. ליהודה יש שלושה ילדים. ירחמיאל הבכור מוזכר אחרון כי נדחה מלכות במלוכה⁸. רם וכלב הם השניים שממשיכים את שושלת פרץ וחצרון, כשמסופר לנו רק על רם שמקים את מלכות דוד. והרי מרים נישאה לכלב, וכיצד דוד המלך מתקשר אליה?

בהמשך הגמרא הנ”ל: ”עזובה זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזובה מתחילתה” (שם, יב, א). יש עוד שם למרים חוץ מאפרת, עזובה. ומדוע? כי כולם עזובה מתחילתה. שואלת הגמרא: ”הוליד? והלא מינסב הוה נסיב לה” אם הוא נשא אותה לאשה, מה פירוש ”הוליד את עזובה”? ממתי אדם מתחתן עם אשה שהוא הוליד אותה? ”אמר רבי יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה”. דברי ר’ יוחנן מבהירים גם את העובדה שהיא עזובה וגם העובדה שהוא הוליד אותה. כולם עזבו את מרים, אף אחד לא רוצה לקחתה לאשה. אומרת הגמרא שהיו פניה דומים ליריעות, כלומר, היו חיוורות. המראה של מרים דחה את כולם חוץ מאשר את כלב. כלב היה מודע למראה החיצוני, אך הוא גם ידע שאדם הנושא אשה צריך לבדוק באחיה, הוא מסתכל ימינה רואה את משה, מסתכל שמאלה רואה את אהרן, ומוכן לקחתה לשם שמים, זהו כלב. לכן כתוב ”הוליד”, כלומר, נתן לה קיום, נתן לה חיים. לולי כלב התחתן איתה הייתה מרים נשארת עזובה עד יום מותה, ללא צאצאים. והוא נשאה לשם שמים.

ממשיך הכתוב, ”וַאֲלֶהָ בְּנִיָּהּ”, ומסבירה הגמרא ”אל תקרי בניה אלא בוניה”, בוניה הכוונה בעלה ולא הבנים שלה. כלב הוא זה שבנה אותה. בדרך כלל האשה היא הבינה, היא בונה את הבעל, כאן הדבר הפוך, הבעל, כלב, בנה את מרים וגאלה מעזיבותה ובדידותה. ממשיכה הגמרא לדרוש את הפסוקים ולהוציא אותן מפשטן: ”וַיֵּשֶׁר וַיְשׁוּבָב וַאֲרָדוֹן” - ”וַיֵּשֶׁר” שיישר את עצמו, כלב שלא חטא בחטא המרגלים. ”וַיְשׁוּבָב”, שבייב את יצרו ולא חטא בחטא המרגלים, ו”וַאֲרָדוֹן” שרדה את יצרו ולא חטא בחטא המרגלים. ”ואיכא דאמרי על שהיו פניה דומין לורד”, כלומר בסופו של דבר היא זכתה ונעשתה כל כך יפה שהיו פניה דומים לורד. ”ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים, חלאה ונערה” (שם, ד, ה). מי

⁶ אולי הסיבה לכך היא האשה האחרת שהוא לוקח. עפ”י המסופר על יפתח אשה אחרת היא אשה זונה – שופטים י”א, ב. עפ”י הסבר תלמידי רס”ג מדובר באשה מעם אחר.

קורא לבת שלו חלאה? ממשיכה הגמרא לדרוש את הפסוקים ולספר את סיפורם המדהים של כלב: אשחור זה כלב. ולמה נקרא שמו אשחור? כי הושחרו פניו בתעניות כדי לא לחטוא בחטא המרגלים. אבי - שנעשה לה כאב. תקוע - שתקע את ליבו לאבינו שבשמים. אם כן, כל השמות כאן הינם כינויים לכלב. חלאה ונערה זה אותה אחת, זה כינויים של מרים, בתחילתה חלאה ולבסוף נערה. מזעזע לגלות עד כמה הייתה מרים מנודה ומשוקצת. עד שהשם שהדביקו לה היה חלאה. ובכל זאת לקחה כלב לשם שמים, לכן הוא זוכה לבנות ממנה בתי מלוכה.

דוד בן איש אפרתי

מדברים אלו עולה שכלב הוא בן אדם מיוחד מאוד, אך עדיין צריך להבין כיצד חור בנם הופך להיות שורש לדוד המלך, הרי אלו שתי משפחות שונות, משפחת רם ומשפחת כלב. ממשפחת רם דור אחרי דור דרך נחשון בן עמינדב לדוד המלך, היכן נכנסים מרים וכלב לשושלת? את חור אנו מכירים מפרשת העגל. כאשר משה בושש מלרדת מהר סיני פונה העם לחור ומבקש ממנו לעשות את העגל. "רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא פתר קריא באהרן בשעה שעשו ישראל אותו מעשה בתחלה הלכו אצל חור אמרו לו "קום עשה לנו אלהים" כיון שלא שמע להן עמדו עליו והרגוהו" (ויקרא רבה פרשה י). שכרו של חור היה שזכה ונכדו הוא בצלאל בונה את המשכן. נין מרים הולך בדרכה של משפחת הלויים וחכמתו היא חכמת לב. הוא יוצק את התוכן האמוני למשכן. ועדיין לא מובן כיצד הוא משתלב גם במלכות בית דוד?

המהרש"א מציע רעיון: "ויש לישב שאחד מבני רם נשא אשה מיוצאי בני כלב, ולא היה דוד ממשפחת כלב אלא מצד אִם אלא שחשיבות מרים עשה זאת שנקראו אפרתים וקל להבין". אכן, משושלת רם מגיע דוד, בן אחר בן, אבל יחד עם זה, בשלב מסוים, בשמונה-תשעה דורות הללו, אחד מבני רם נשא אשה ממשפחתו של חור, והיה חיבור ביניהם, שניהם היו חצרונים אבל היה אבא שהגיע מרם ואמא שהגיע מכלב. אלו דברי המהרש"א. יוצא, אם כן, שמתערבבים שני הבתים: רם מכניס לביתו כוח אפרתי של מרים, וכוח זה מודגש אצל דוד, על כן קוראים לו אפרתי, שהרי אפרת זו מרים. כך נוצר שבתוך מלכות יהודה משתלב כוחה של מרים הנביאה, היא כוחו של שבט לוי.

נסכם את סדר הדורות. לחצרון היו שלושה ילדים, ירחמיאל הבכור נשא אשה אחרת ונדהה. רם השני, הוא זה שיוצא ממנו דוד המלך, והשלישי כלב, רואים בו מידה של צדיקות ומיוחדות שיש בו, הוא נושא את מרים לשם שמים, ומהם נולד חור בסופו של דבר אחת מבנות חור מתחתנת עם משפחת רם ויוצא מהם דוד המלך.

יהודה ולוי, זכר ונקבה

אם נסכם ונעמיק בדברים אלו נוכל להבין שכל ענין מלכות בית יהודה לא יכול להתקיים בצורה טובה ואיכותית אלא אם כן יכנס לתוכו מנוע פנימי שהוא שבט לוי. אין שום אפשרות שמלכות יהודה תהיה סגורה בתוך עצמה. יש בעולם צדדים זכריים ונקביים, הזכר הוא זה שמוכיל הוא הצד החיצוני אבל את כוח החיים הפנימי מקבל הזכר מהנקבה. היא זאת שבונה את חייו ומעצימה את אישיותו. את כוחו הוא

יונק מתוך הבית. ולכן הצד הנקבי של שבט יהודה הוא שבט לוי. לא יתכן להקים את המלכות הזאת רק עם הראש של יהודה, בלי הלב של לוי. זוהי מיוחדותו של שבט לוי אשר נושא על לבו את האורים ותומים וחונה סביב המשכן. זה מה שמחזק ומגדל ומלהיב את הכוח של מלכות בית דוד מבפנים.

דוד המלך חייב להיות גם אפרתי. דוד המלך אולי היה המנהיג הכי אפרתי שיכול להיות מהצאצאים של שבט רם. הרי ידוע שדוד המלך היה אדמוני, כולו היה רגש של תפילה והודיה, של השתפכות הנפש. הייתה לו תכונה דומיננטית מאוד של רגש ושל חיבור עמוק לחיים. השירה שלו ובתוכה ספר תהילים נבעו ממנו מכוחה של מרים.

יהודה המכבי

עכשיו נוכל לקרוא את הנאום של יהודה המכבי לפני קרב אמאוס ונבין למה דווקא בחנוכה מי שבסופו של דבר מנהיג את עם ישראל הוא דווקא שבט לוי ולא שבט יהודה. יהודה המכבי זועק לפני הקרב באזור לטרון:

“אל תיראו מפני המונם, ואל תחפזו מפני רוב כוחם. זכרו את אבותינו אשר הצילם ד' על ים סוף ברדוף פרעה אחריהם ברכבו ובפרשיו. קומו נא ונצעק אל ד' אלוקינו לתת לנו חסד ורחמים, ויזכור את בריתו אשר כרת את אבותינו, וישמיד את כל החיל הזה לעינינו. למען ידעו העמים כולם כי ד' הוא האלוקים הפודה את עמו ישראל מכל צרותיו” (חשמונאים א).

יהודה המכבי הוא המשך מובהק של מרים. הרי על מה נלחמו בחנוכה? מבחינת היוונים אדם שהיה מוכן להתייוון לא היו פוגעים בו. יש להם בעיה דווקא עם הרוח, וממילא מי שנלחם כנגדם ברוח הוא דווקא שבט לוי. השבט שחמימות ליבו לעבודת ה' מתבטא גם בקנאות. נכון הוא, שבט יהודה הוא המנהיג, המלך, האריה שצריך להוביל את עם ישראל. אבל כשהמלחמה היא על הרוח צריך לשאוב כוחות ממקום אחר, צריך לבוא מבפנים, הכי עמוק שרק אפשר, ולכן חייבים במרד מול המתיוונים הפוגעים ברוחו של השבט שכל כולו רוחניות, שהקדיש את חייו לבית המקדש.

אולי עכשיו אפשר להבין את הרמב"ן שלא בא להגיד משהו רע על עצם המרד של אותם חסידי עליון, ברור שהם אלה שהיו צריכים להביס את היוונים, אך ברגע שכבר עשו זאת היו צריכים מיד להעביר את המלוכה. אבל זה לא קרה, לא ידוע בדיוק למה, ובסופו של דבר קרה שאותם לויים, החשמונאים - שלא מתאימים להנהגה קבועה, כי הם עסוקים ברוח ולא בהנהגה הקבועה והשגרתית - נכרתים מעם ישראל.

אורות החנוכה חושפים את העוצמות הפנימיות של שבט לוי. שבט לוי בתוך עם ישראל הרי הוא כנשמתו של האדם בתוך גופו. בחנוכה אנו נתבעים להפנים ולהעמיק את רגש הדבקות בקרבנו. לחשוף את הקשר של נשמת האדם עם בוראה ולהביא את השפעתה על חיינו ועל למשימתנו בעולם.